



ŞIRZI'DA BULUNAN HİTİT HİYEROGLİF KİTABESİ

Prof. Dr. H. G. GÜTERBOCK — Doç. Dr. S. ALP

Ankara'da Maden Tetkik ve Arama Enstitü'sünde çalışmış olan Alman mühendisi Direktör Müller, seyahatlarından birinde gördüğü bir Hitit kitabesinden 1937 yılında Prof. Landsberger'e bahsetti ve çekmiş olduğu fotoğrafın küçük bir kopyasını verdi. Landsberger'in Güterbock'a teslim ettiği resim, kitabenin neşrine kâfi gelmediği gibi teferruatı da açıkça gösteremiyordu. Yalnız düz olmayan satıh üzerine muahhar yazıların üslûbunda ve oyularak yazılmış bir Hitit kitabesi olduğu açıkça görülüyordu. Resimden kitabenin büyüklüğü, duruşu, bir kaya veya ayrı bir blok olup olmadığı veya duvar arasına inşa edilip edilmediği belli olmuyordu. Müller, kitabenin Sivas-Malatya hattı üzerinde Hekimhan ile Hasaңcelebi arasında Deveci köyünde olduğunu bildirmişti. Kitabenin neşri için âbideyi yerinde ziyaret etmeğe ihtiyaç olduğu açıktı ve bu seyahat ancak geçen yaz yapılabilirdi.

Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi, 1946 yazında Sumeroloji, Hititoloji ve Arkeoloji Enstitülerine ilmî bir araştırma gezisi için gerekli yardımı kabul edince, Malatya ve civarının hedef olarak seçilmesinin bir sebebi de Deveci'yi ziyaret edebilmek ümidi idi. Malatya'ya giderken tren Hasaңcelebi ve Hekimhan istasyonlarında durduğu zaman Deveci'ye hangi vasıta ile erişilebileceğini sorduk ve her iki yerde de ancak hayvanla gidilebileceğini öğrendik. Malatya vilâyetindeki bütün seyahatimiz süresince bize değerli yardımları dokunan genç ve faal Millî Eğitim Müdürü Rifat Akıncı yeni Hitit kitabesi üzerindeki ilgimizi paylaştı ve oraya gidebilmek için bize her yardımı yaptı. Eyi bir tesadüf olarak o sırada mıntıkanın köylerinde yeni kurulan okulları teftiş lüzumu, kendisinin bizimle birlikte gelmesini mümkün kıldı.

Malatya'dan 6 Eylül 1946 sabahı hareket ettik. Hey'et, Prof. Landsberger, Prof. Güterbock, Dr. Sedat Alp, Dr. Ekrem Akurgal, Dr. Emin-Bilgiç, Millî Eğitim Müdürü Rifat Akıncı ve bir Millî Eğitim Müfettişinden mürekkepti. Mıntıkanın ilçe merkezi Hekimhan'a takriben saat 10 da vardık. Bay Akıncı'nın verdiği emirler sayesinde her şey mahallî teşkilât tarafından gayet eyi hazırlanmıştı. Mükellef bir öğle yemeğinden sonra Hekimhan'dan saat 12 de hareket etmek mümkün oldu. Landsberger ata binmek istemedi, Alp ise kısa zaman önce hafif bir kaza geçirdiğinden ata binebilecek durumda değildi. Akurgal da onlarla birlikte Hekimhan'da kalmayı tercih etti. Bu sebepten hey'et, bu defa yalnız Bay Akıncı, Millî Eğitim Müfettişi, mahallî Okul Müdürü, Güterbock ve Bilgiç'ten teşekkül etmişti. Plân gereğince Deveci ve kitabe aynı günde ziyaret edilecek, gece Deveci'de kalınacak ve ertesi sabah

Hekimhan'a dönülecekti. Atla iki saatta Deveci'ye gidildi. Fakat orada kimsenin herhangi bir "yazılı taştan,, haberi yoktu. Köylüler, maden mühendislerinin gelişlerini iyi hatırlıyorlar, onların gittikleri ve resim çektikleri her yeri gösterebileceklerini, fakat bir kitabeden malûmatları olmadığını söylüyorlardı. Bay Müller'in çektiği resim kendilerine gösterilince, tanımadılar. Durumun cesaret kırıcı olmasına rağmen hey'et, mühendislerin gördükleri ve resim çektikleri yerleri, Bay Müller'in kitabenin resmini aldığı yer onlar arasında olur ümidiyle, ziyaret etmeğe karar verdi. Köylüler, hey'eti kuzey-doğu istikametinde, Deveci'ye 1 saat mesafede, fazla demir ihtiva ettiği anlaşılan ve eski ocak faaliyetinin izlerini gösteren Maden Dağı'na şevkettiler. Fakat kitabeye benzer bir şeyin bulunması hakkında beslenen ümit artık kırılmıştı. Kayanın sathı bir kitabe için tamamen gayri müsaitti ve yassı parçalar halinde dağılıyordu. Bu gezinin yegâne mükâfatı, tepeyi kaplayan parçalar arasında bulunan Bizans devrine ait çanak çömlek kırıkları idi. Hayal sukutunun büyük olduğu bir sırada akşam karanlığında Landsberger'den getirilen bir haberde kendisinin ve Alp'in bir Hitit kitabesi buldukları, geceyi Şırzı'da geçirecekleri ve ertesi sabah Şırzı yakınında bir yerde Deveci'ye giden arkadaşları bekliyecekleri bildiriliyordu. Haberciye Bay Müller'in çektiği fotoğraf gösterilince, Landsberger ve Alp ile birlikte gördüğü kitabeyi derhal tanıdı.

Mühendisler 1937 yılında Şırzı'yı ve Deveci'yi ziyaret etmişlerdi¹. Deveci, Maden Dağında çalıştıkları yer olduğundan Bay Müller'in hafızasında Şırzı yerine Deveci kalmış olacaktır. Böylece Şırzı kitabesi Landsberger ile Alp tarafından yeniden keş edilmiş oldu. Onlar, kitabeyi gördükleri zaman, Müller'in gördüğü kitabenin aynı olduğunu bilemediler; çünkü fotoğraf, hey'etin Deveci'de bulunan azası yanında idi.

Kitabe nasıl bulundu ?

Anadolunun bütün küçük kasabalarında olduğu gibi Hekimhan'da da halk mütecessistir. Gelen mütehassısların kimler olduğunu ve ne maksatla geldiklerini öğrenmek ve onlara elden geldiği kadar yardım etmek ister.

Hekimhan'da kalan Landsberger, Alp ve Akurgal halkın yardımından faydalanarak muhitteki antikite hakkında malûmat toplamayı ve mümkünse yeni hedefler tespitini düşündüler. Bu maksatla çarşıya çıktıkları zaman halk ve civardan alış-veriş için gelen köylüler derhal etraflarını aldılar. Konuşma esnasında birbirinden uzak mesafelerde bulunan muhtelif noktalar hakkında o kadar çok malûmat veriliyordu ki, bunlar arasında bir seçim yapmak ve eldeki zamanın azlığını göz önünde tutarak en ehemmiyetli istikamette harekete geçmek cidden güçtü. Bilgimize göre Hekimhan mıntıkası şimdiye kadar diğer sey-

¹ Krş. V. Kovenko, Hasan Çelebi Mıntıkası Demir yatakları, Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü Mecmuası, sene 5, 1940, sayı 1/18, s. 75 v. d.

yahlar tarafından incelenmemiş olduğundan burasının bazı kıymetli buluntulara sahne olabileceği evvelden tahmin edilebilirdi. Mektep binasında ve çarşıda hey'etin yanına gelen kimseler şu noktalar hakkında malûmat verdiler: I- Girmana, Alahisar Tepesi; II- İbocuk (üç tepe, mabetler ve heykel)²; III- Kızılhisar (Hekimhan'a 3,5 saatlik mesafede)³; IV- Hasan Çelebi istasyonu (Maltepe); V- Cüzüngüt asarı (Hekimhan istasyonuna 1 saatlik mesafede); VI- Saz köyü (altın sikkelere, Deveci civarında); VII- Salacak⁴ (büyük höyük, Hekimhan'ın doğusunda 1,5 saatlik mesafede); VIII- Mal mağarası (Hekimhan'a 1 saatlik mesafede); IX- Şırzı (kitabe); X- Akpınar (kitabe). Bu arada Şırzı köyü muhtarı Vahap Durmuş'un ve aynı köy halkından Mustafa Ulaş'ın, sonuncusunun tarlasında bulunan kitabe hakkında söyledikleri en çok dikkati çekti. Kitabenin tasvirinden bir Hitit hiyeroglif kitabesi bahis mevzuu olduğunu istihrac etmek kolay değildi. Hele bunun Deveci'de olduğu bildirilen kitabe olabileceği tabii akla gelmemiştir. Verilen malûmat daha ziyade bir Yunan kitabesi lehinde idi. Sorulan muhtelif sorulardan nihayet bir Hitit hiyeroglif kitabesi olabileceği anlaşılınca, Landsberger ve Alp, kitabenin bulunduğu yere gitmeğe karar verdiler. Akurgal, daha bazı malûmat toplamak üzere Hekimhan'da kaldı ve ertesi gün kendisine gönderilen haber üzerine Şırzı'da hey'ete iltihak etti.

Hey'et, muhtar Vahap Durmuş, Mustafa Ulaş ve tüccardan Rüştü Önder'in refakatinde Hekimhan'dan saat 14 te yola çıktı. Şırzı için, Kuruçay vadisinde demiryoluna muvazi giden ve son yıllarda pek kullanılmayan Malatya - Sivas şosesi kısmen yol olarak kullanılıyor. Köye tahminen 4 kilometre kala şosedan kuzey doğu istikametinde yamaca tırmanan patika yoluna sapmak mecburiyeti vardır.

Üç buçuk saat kadar süren yolu kısmen yaya olarak, kısmen eşek üzerinde kat'ettikten sonra meyilli bir düzlükte bulunan ve dağdan kopmuş bir kaya bloku üzerine hakkedilmiş olan kitabenin yanına varınca bir Hitit hiyeroglif kitabesi ile karşılaşıldı. Bunun üzerine Landsberger ile Alp derhal kitabeyi kopya etmeğe başladılar. Akşam olduğu zaman köyde misafir edildikleri yeni okul binasında geceyi geçirmek üzere Şırzı'ya gittiler.

Şırzı köyü 1: 800 000 makyaslı Türkiye haritasının Sivas paftasında H 29 murabbaında kuzeyde Hasançelebi ile güneyde Hekimhan arasında gösterilmiştir. Sivas - Malatya şosesinin ve demiryolunun

² I ve II'nin bir günde ziyaret edilebilecekleri söylenilmiştir. İlk yer, Hekimhan'ın takriben 18-20 km. güney doğusunda ve Kuruçay vadisinin güney batısındaki etekte, Türkiye haritasında (1 : 800 000) «Girmane» diye gösterilmiştir. Kiepert'in haritasında ise «Kirmane» diye iki yer adı vardır; bunlardan biri daha batıdaki dağlardadır. İkinci yer, yalnız Kiepert'in haritasında Kirmanân'ın batısında işaret edilmiştir (orada: Ibudjuk).

³ Türkiye haritasında Hekimhan'ın takriben 16 km. batısında bir köy ve bir dağ adı olarak gösterilmiştir.

⁴ Türkiye haritasında Hekimhan'ın kuzey doğusunda: Salıcık. Kiepert haritasında «Devedji» ve «Saldjyk»'in yerleri yanlışlıkla değişmişe benziyor.

geçtiği Kuruçay vadisinin hemen üstündedir. Deveci, Şırzı'nın doğusundaki dağlık arazidedir ve haritada işaret edilmiştir ⁵.

Şırzı'ya takriben yarım saat mesafede "Ören,, denilen büyük bir şehir harabesi bize gösterildi. Harabede taş duvarların bakiyeleri kolayca görülmektedir. Toplanılan çanak çömlek parçaları Romalılar devrine ait olduğunu gösteriyor. Bu yerin evvelce malûm olup olmadığını ve Kiepert'in haritasındaki "ad Praetorium,, ifadesi ile ilgisinin derecesini bilemiyoruz.

Hiyeroglif kitabesi, köyün tahminen 2 kilometre güney - batısında ve "Ören,, den ise bir saatlik mesafededir, "Ören,, Romalılar devrine ait olduğuna ve zaten aradaki mesafenin uzaklığına göre, kitabenin "Ören,, ile münasebeti yoktur. Kitabe, dağ silsilesinin batı yamacında, vadiye manzarayı kapayan küçük ve tabî bir sed üzerinde bulunuyor. Bununla beraber toptan konuşulursa, Şırzı'nın ve kitabenin bulunduğu dağlar Kuruçay vadisine hâkimdirler. Yalnız kitabenin bulunduğu noktadan vadi görülememektedir. Kitabe, meyilli toprakta müstakil olarak duran 2,5 m. eninde ve 1,5 m. boyunda büyük bir kaya bloku üzerine hakkedilmiştir. Yamacın üstünde görünen kayalardan kopmuş ve yuvarlanmış olması muhtemeldir. Akurgal, Bilgiç ve Bay Akıncı bu kayalara atla gittilerse de orada ilgi çeker bir şey bulamadılar. Kitabeyi ihtiva eden kayanın aşağıya yuvarlanmadan evvel mi, yoksa şimdi bulunduğu yerde mi hakkedildiği sorusu orada hemen ortaya çıktı ve münakaşa edildi. Kitabenin kayanın meyilli duruşuna uyması, ikinci ihtimalin lehindedir. Satırlar sağdan sola aşağıya doğru meyilli gittikleri halde işaretler tamamen amudî olarak sıralanmıştır. Bu tanzime göre kitabe hakkedildiği zaman kaya, şimdiki yerinde durmuş olsa gerektir. Kaya civarında hiç bir bina veya tapınak izine rastlanmadığından kayanın belki Hititler devrinde aşağıya düştüğü ve kitabenin bu hadiseyi veya herhangi bir hadiseyi canlandırmak ve hatırlatmak maksadıyla yazıldığı akla gelebilir.

İşaretler kayanın sathına oyulmuştur ve son devirde umumiyetle kullanılan uslûptadır. İlk üç satırdan her birinin ortalama yüksekliği 20 sm'dir, dördüncü satır ise daha geniş bir sathı kaplıyor ve satırın altına çizgi çizilmemiştir. Satır, pek düzeltilmemiş ve bir dereceye kadar olduğu gibi pürüzlü bırakılmıştır. Kitabenin büyük bir kısmı ve daha ziyade sol tarafı, işaretleri örten ve uzaklaştıramadığımız açık renkli yosunla kaplıdır. Birinci satır, bir kaç işaret müstesna, maalesef tamamen haraptır.

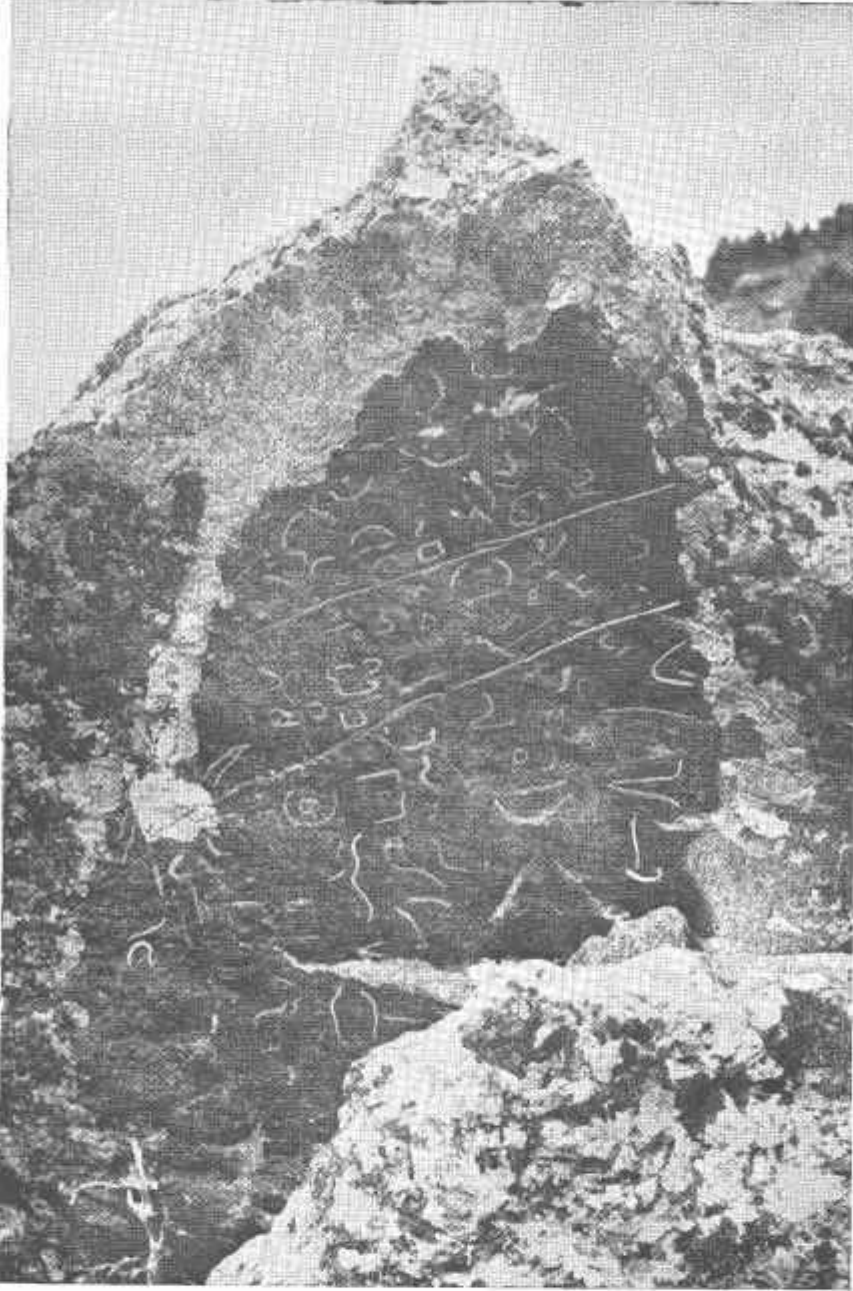
Bir gün önce Landsberger ile Alp'in kopya ettikleri parçayı, Güterbock ile Alp, 7 Eylül 1946 günü orijinal ile karşılaştırdıktan sonra kitabenin kalan kısmını kopya ettiler. Güterbock'un çektiği fotoğraflar

⁵ Şırzı, Kiepert'in haritasına alınmamıştır. O civarda bir dağ adı olarak «Bally Kaja» (Ballı Kaya) gösterilmiştir. Deveci için bk. not 4.

A.T.C.F. Sayı 1/ 1947

Güterbock — Alp

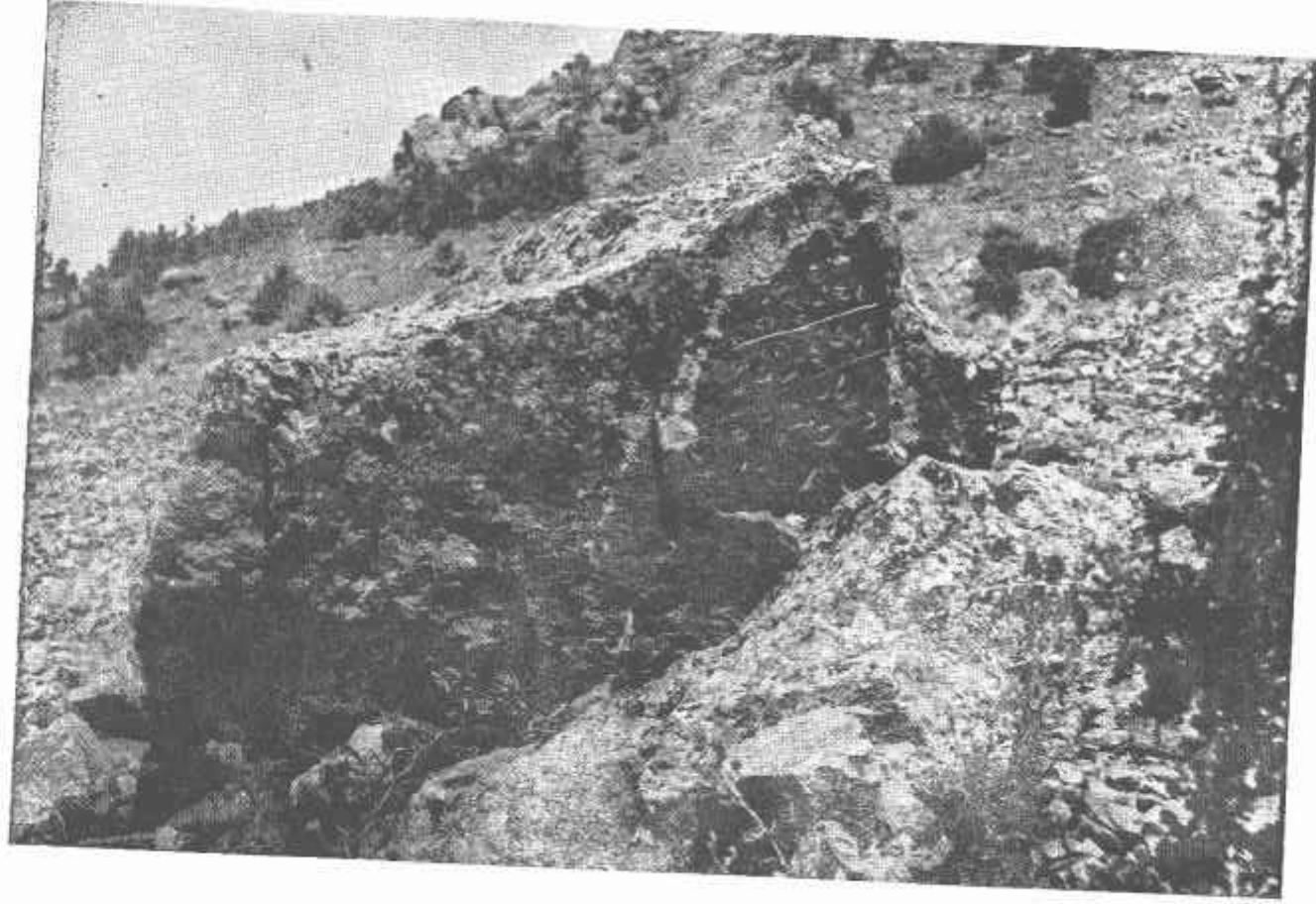
Şırzı kitabesi



Şırzı kitabesi

Şırzı kitabesinin sağ kısmı.
Right part of the Şırzı inscription.

007-K11



Güterbock — Alp

Şirzi Kitabesi

Şirzi'daki yazılı taşın genel görünüşü.
General view of the inscribed block at Şirzi.

iyi çıktı ve işe yarar bir şekilde büyütülebildi. Burada neşredilen metin, fotoğraf üzerine çizilmiş ve fotoğrafın rengi yedirilmek usulü ile elde edilmiştir. Makalenin müellifleri hem el kopyasına hem de muhtelif resimlerdeki izlere müracaat ederek her bir işaret üzerinde-durmuşlar ve münakaşa etmişlerdir. Böyle olduğu halde bazı sorular kalmakta ve çözümleri orijinalin yeniden muayenesine bağlı bulunmaktadır. Fakat bu gibi sorular çok değildir ve kopyamızın ilk defa olarak yayım için oldukça şayanı itimat olduğunu sanıyoruz. Kitabenin üst ve sol taraflarından daha fazla bir şey kazanılabileceği şüphelidir.

Metnin tercümesini vermektan çekiniyoruz. Diğer metinlerden tanınan ve muhtelif araştırmacılar tarafından şu veya bu şekilde tercüme edilen sözlerle bazı işaret gruplarını tanıyabiliyoruz. Fakat Hitit hiyerogliflerini çözümleninin şimdiki durumunda metnin tamamını tercüme etmek şöyle dursun, transkripsiyonu bile vermeye cür'et edemiyoruz. Metnin okunabilen kısmında ne şahıs ne de coğrafya adı geçmediği anlaşılıyor. Eğer kitabede herhangi bir şehrin hükümdarının adı mevcut ise, bunun metnin ümitsiz bir durumda olan başında yazılmış olması beklenir. "Geyik boynuzu,, işareti (Meriggi'nin listesinde No. 120) ile yazılan ve umumiyetle "Ruta,, (veya benzeri) diye okunan tanrı adının metnin muhtelif yerlerinde geçtiği açıkça görülüyor ve metinde adı geçen yegâne tanrı olduğu anlaşılıyor.

Metnimize en yakın hiyeroglif kitabeleri, Tohmaçayı vadisinde Kötükale, İspekçür, Darende ve Gürün'dedir. Şırzı, coğrafya bakımından bu mıntıkadan ayrıdır. Metinde hiç bir coğrafya adı bulunmadığından bu grupla ilgisi açıkça tespit edilemiyor. Diğer taraftan Malatya'da muhtelif hiyeroglif kitabeleri bulunan Arslantepe'ye gelince, bu şehrin adı Gürün'e kadar bütün kitabelerde geçtiğine göre Tohmaçayı vadisi Malatya mıntikasına aitti. Kuruçay vadisi de Malatya ovasına doğru açıldığına göre Şırzı'nın da Malatya kıralığına bağlı olması muhtemeldir.

Hekimhan'dan hareket ederek Çetinkaya istasyonuna geldikten sonra, orada Şırzı köyü halkından Ahmet Şahin adında bir kimseye rast geldik. Bu yurddaşın ifadesine göre Şırzı ve Deveci yanında Başak denilen yerde Şırzı'daki kitabeye benzer bir kitabe daha vardır. Hekimhana dönerek bu kitabeyi ziyaret etmek ve bir hiyeroglif kitabesi olduğunu teyid etmek maalesef mümkün olmamıştır.